

el llenguatge i el projecte d'un nou ordre liberal que havia de ser presidit per la nova classe propietària.

Fou també en els 80 del segle XVIII, quan es produí l'eclosió dels conflictes entre els drets comunitaris i els intents de privatització de rendes i terres; entre l'individualisme i el col·lectivisme agrari. Tema al voltant del qual giren les tres últimes comunicacions del llibre. I de nou, des d'una perspectiva renovada que situa en el centre dels conflictes relacionats amb el procés d'implantació de l'individualisme agrari —en un avenç lent però constant, segons els resultats de la recerca que ens presenten Mònica Bosch, Rosa Congost i Pere Gifre a partir de l'anàlisi dels bans i de les crides de la batllia del comtat d'Empúries— en la lluita per part de les comunitats rurals per no perdre tot un seguit de drets i recursos, no sempre estrictament agrícoles i jeràrquicament reglamentats, que aquestes tenien sobre el territori, més que en la lluita per la propietat dels béns comunals com a tals. L'oposició al tancament dels comunals fou, doncs, un procés prou complex del que les comunicacions de Xavier Vidal —sobre l'enfrontament entre el comú i l'Ajuntament de Lleida amb la Confraria de Llauradors per la privatització de les terres comunals de la ciutat— i de Maria Àngels Sanllehy —en un brillant estudi sobre la lluita que s'establí a la Vall d'Aran al voltant dels usos i drets, que no béns, comunals— en són dos significats exemples.

En conjunt, doncs, un seguit de conflictes en un nombre prou important i en temes prou diferents per fer evident que la imatge de submissió del XVIII català resulta indiscutiblement errònia. Jesús Millán ho posava de relleu en la seva ponència i trobava les causes d'aquest error historiogràfic en «la preferència per l'estudi de la protesta manifesta o espectacular «que condueix a creure, sovint de manera enganyosa, que la seua absència provava la passivitat de les classes dominades» (p. 8). Però aquest historiador no es limita a assenyalar-nos els problemes, tot buscant-ne causes i conseqüències —entre les quals caldria destacar la dificultat de trobar línies de continuïtat entre els processos viscuts als segles XVIII i XIX, entre els últims anys de l'Antic Règim i els primers de les societats burgeses—, en què s'ha trobat l'estudi de la conflictivitat social en el període comprès entre el final de la Guerra de Successió i la Guerra del Francès, sinó que s'esforça, també, per donar-nos solucions. Analitzar els conflictes en el seu context, no deixar-se impressionar per les grans etiquetes i començar la investigació sense una teoria ni hipòtesi prèvia, són les pautes que ens proposa per garantir uns bons resultats en les anàlisis sobre els conflictes del set-cents català. Sens dubte, una bona recepta que caldria tenir en compte a l'hora de dur a terme qualsevol recerca històrica.

MÒNICA FERRER I JUANDÓ

Otilia MARTÍ ARNÁDIZ, *Un liberalismo de clases medias: revolución política y cambio social en Castelló de la Plana (1808-1858)* Castelló de la Plana, Diputació Provincial, 1997, 297 ps.

Aquest llibre, versió revisada d'una tesi de llicenciatura, constitueix una nova i valuosa aportació a l'estudi del mosaic que van representar les Espanyes del segle XIX. Tot centrant-se en una ciutat del País Valencià marcada per una estructura que descriu com a «mesocràtica», l'autora estudia la consolidació d'una particular cultura política liberal durant els conflictes de la primera meitat del segle XIX.

En la línia dels treballs d'Anna M. García Rovira i M. Cruz Romeo, s'hi destaca la dimensió participativa d'un liberalisme socialment rupturista, sens dubte més característic de parts de Catalunya o del País Valencià que no pas del conjunt d'Espanya. A Castelló de la Plana aquest liberalisme es va congriar en l'oposició del comú dels veïns —comerciants d'origen foraster i fabricants, d'una banda; d'altra banda, llauradors autosuficients, jornalers i camperols pobres i nombrosos artesans— contra una oligarquia de petits nobles, que sota l'Antic Règim havien fruit del monopoli dels càrrecs i de la gestió dels recursos del municipi.

Martí Arnàndiz identifica «*un heterogéneo conjunto de clases medias*» com els agents principals d'un canvi radical en el repartiment del poder al municipi durant la dècada de 1830. Aquest canvi va implicar també, segons ens diu l'autora, possibilitats per a enriquir-se. Es perfila d'aquesta manera, enfront de propostes com les de David Ringrose o Jesús Cruz —que subratllen la continuïtat de les elits polítiques locals i el caràcter polític de la revolució liberal— el model d'una revolució política i social al mateix temps. El cas de Castelló de la Plana sembla, doncs, donar la raó a les tesis més rupturistes, defensades en especial per la historiografia valenciana a partir de l'estudi de societats que sí que van conèixer aquest trencament.

És representatiu aquest model per a l'evolució de la *pluralitat* de les societats espanyoles del segle XIX? L'obra que ressenyem ací, tot i que convenç per la seua anàlisi sociològica —que proposa una revolució política *local*—, no pot, pels seus límits geogràfics, aportar la resposta a una pregunta semblant. Otilia Martí fa esment de la pluralitat de les situacions regionals i locals quan destaca, amb bones raons, que cal «*replantear el carácter(...) del caciquismo moderado a la luz, no tan sólo de sus ineficacias o falta de articulación, sino también de su capacidad para integrar o lograr la colaboración de jerarquías sociales profundamente renovadas*».

Pel que fa a l'obra de Jesús Cruz, a la qual Otilia Martí critica severament, hom troba a faltar una anàlisi de les pràctiques d'interacció social de les elits castellanenques sota el liberalisme. No n'hi ha prou, però, amb el fet d'estudiar el discurs públic per a conèixer una cultura política, ja que alguns dels textos esmentats per la mateixa autora ens fan pensar en la importància d'unes formes de sociabilitat que difícilment encaixen amb un llenguatge liberal participatiu. És el cas de la descripció per part de F. Cantó de l'ambient nadalenc de «*los domicilios de los próceres*», que s'omplien dels «*obsequios de sus deudos y favorecidos*». Una cita com aquesta sembla suggerir la possibilitat d'interpretacions més atentes a la continuïtat de pràctiques d'interacció clientelar, fins i tot per part d'aquelles famílies que van ascendir al poder municipal en una revolució política i social.

L'anàlisi social elaborada per Otilia Martí basteix una base sòlida per a buscar respostes a aquesta mena de preguntes, que considerem del tot imprescindibles per tal de comprendre la cultura de les elits liberals, amb tota la seua complexitat i amb totes les seues contradiccions. La qualitat científica de l'obra que ressenyem ens fa esperar que siga la mateixa autora la que ens presente aquestes respostes.

CHRISTIAN WINDLER
Universitat de Basilea, Suïssa